

hur runföljden borde uppfattas: man skulle nämligen också ha kunnat uppfatta den som kvinno-namnet *Iorun* (*iurun*). På sådant sätt har runföljden också hittills i allmänhet tolkats.¹ I stället få vi ytterligare ett belägg på det isynnerhet i Uppland vanliga mansnamnet *Iorundr* (*Iarundr*). Detta namn är nu känt från följande uppländska inskrifter: U 43 (*iarut*, ack.), 72 (*ioruntr*), 307 (*iaruntr*), 323 (*iuruntr*), 347 (*iartr*), 413 (*iarut*, ack.), 425 (*iuruntr*), 426 (*iarunt*, ack.), 753 (*iorunt*, ack.), 762 (*iaruntr*), 779 (*iaruntr*), 917 (*iurunt*, ack.), 920 (*iō-untr*), 977 (*iyruntr*), 989 (*ioru-dr*), 995 (*iuruntr*), 1006 (*iuruntr*), 1048 (*iorut*, ack.), 1085 (*iarunta*, gen.), 1106 (*iuruntr*) och U 1170 Österunda kyrka (*ierunt*, ack.). Utanför Uppland förekommer det däremot jämförelsevis sällan: Sö 21 och 260 (på Sö 292 möter formen *Iorundi* [*at* + *iaruta*]), Öl 25 och Vg 92. Om namnets innebörd se *Nordisk kultur* 7 (1947), s. 265.

Mansnamnet *Bryniulfr* är hittills känt från tre uppländska runstenar (U 252, 905 och 1106), från två sörmländska (Sö 125 och 155) och en västgötsk (Vg 59). Om namnets innebörd se *Nordisk kultur* 7, s. 67, 111, 198, 206, 264. — *Ingifastr* är ett av vanligare namnen i de uppländska inskrifterna; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Även faderns namn, *Asbiorn*, förekommer ofta.

U 1106 är ett typiskt exempel på Öpirs konst; ristaren visar sig här från sin bästa sida.

J. Schefferus påpekar i *Upsalia antiqua* (1666), i samband med andra av »Vbir» signerade ristningar, att ristarens namn också förekommer »in monumento Æskialundensi in Parochia Bæling». Inskriften, som Hadorph hade lämnat författaren upplysning om (Quod communicavit mihi Dn. Hadorfus), anföres; den tolkas på följande sätt: »Iurunder et Bryanulfer et Igifaster erigi fecerunt lapidem in memoriam Æsbiorni patris sui. Vbir runas incidit.»

1107. Äskelunda, Bälinge sn.

Pl. 102, 103.

Litteratur: B 464, L 151, D 1: 202. J. Bureus, Fa 6 s. 211 n:r 224 (Rhezeliu), Fa 5 n:r 73, Fa 1 s. 17; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 75; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 29; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 116, 557; C. Säve, Brev den 19/6, 20/10 1862 och 13/9 1863 till G. Stephens (ATA); UFT h. 11 (1883), s. 238; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 113; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA); S. Ekbo, Studier över uppkomsten av supinum i de germanska språken (1943), s. 138; B. Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 208; G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 9/12 1948 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 464; träsnittet har avritats av O. Celsius i Fm 60: 2); R. Dybeck, teckning (D 1: 202).

Runstenen står 60 m. N om den gamla bron vid Äskelunda, 26 m. NNV om U 1106. Intill äro två stensättningar, den ena rektangulär, den andra rund. Runstens plats är utmärkt på Ekonomiska kartbladet »Jumkil» (1952).

Enligt Rhezelius (i Fa 6) stodo de två runstenarna »J Eskelunda Eng». Ovan teckningen i Fl 1 finnes platsuppgiften »Bälingz Sochn J samma Eng widh Eskelunda, litet frå den förre» [= U 1106]. — Om uppgiften i Ransakningarna 1667–84 se U 1106. — På träsnittet i Peringskiölds Monumenta finnes bläckanteckningen »Bäling. Eskelunda Eng»; ovanför denna platsuppgift har tillagts »J samma Eng wid Eskelunda, litet från den förre» (B 464: »Äskelunda»; L 151: »Der-sammastädes» [= »Eskelunda äng»]). — *Sverikes runurkunder*: »Stenen står sexton steg vester om föregående.» I UFT upprepas Dybecks lägesangivning. — Vid mitt besök i samband med runinskriftsinventeringen stod stenen »djupt nedsjunket och starkt lutande»; stenen höjdes och restes år 1948 genom Riksantikvarieämbetets försorg.

¹ Sålunda »översätter» t. ex. E. Brate (i Svenska runristare, s. 100) runföljden 1–9 som »Jorun, M-u (?)»; jfr L 150 och UFT h. 11, s. 238.

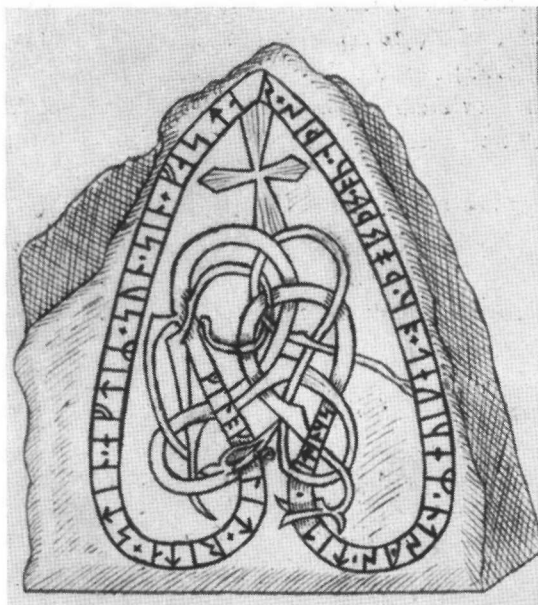

Fig. 391. U 1107. Äskelunda, Bälunge sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 392. U 1107. Äskelunda, Bälunge sn.
Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 464).

Ljusröd granit. Höjd 1,65 m., hela bredden 1,73 m., ristningens bredd 1,26 m. Ytan är gropig, nedtill avflagrad. Ristningen är i stort sett tydlig med ganska klumpiga, knyckigt huggna linjer. Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

gilok lit + r[it]a + sten eftir + sun sen + fastar +
 5 10 15 20 25 30
 skalti \ lit \ sysla merki \ uel \ ok \ þorþr \ ok \ aðis (+)
 35 40 45 50 55 60 65

Gillaug let retta stæin æftir sun sinn Fastar. Skaldi let sysla mærki vel ok Þorðr ok Ádis (?).

»Gillög lät uppresa stenen efter sin son Fastar. Skalde lät ordna minnesmärket väl, och Tord och Ádis (?).»

Till läsningen: Före 1 g, som är tydligt stunget, finnas fördjupningar i ristningsytan, men dessa äro icke huggna. Inskriften börjar sålunda utan sk. 2 i är ej stunget, ej heller 5 k; den grunda fördjupningen mellan hst och bst i 5 k är nämligen naturlig. Sk saknas efter 5 k. 7 i är ej stunget. Efter 9 r är ristningsytan avflagrad. Av 10 i återstår numera endast ett kort stycke nedtill. 11 t har gått fullständigt förlorat. Av 12 a återstår, i skadans kant, huvudstaven och ett grünt men säkert stycke av a-bistaven. 15 e och 17 e äro tydligt stungna. Efter 16 n finnes högt i slingan en oregelbunden fördjupning, som möjligen är huggen. I 19 t är den vänstra bst något skadad; bistavens nedre del finnes i kanten av ett bortfall. Efter 24 n finnes, där bst slutar, en uppåtgående fördjupning, som icke verkar att vara huggen. 26 e är tydligt stunget. Bst i 32 a är säker. I runföljden 34–68, som står i högra slingan, äro runorna vända. Före 34 s finnas inga spår av sk. I 38 t och 40 i äro huvudstavarnas nedre delar något skadade genom flagring. 41 i är

ej stunget. 44 y är tydligt. Av 48 m återstå endast huvudstavens och bistavarnas toppstycken; runans övriga delar ha gått förlorade i en stor flagring. 49 e, som är stunget, har förlorat nedre delen och 50 r sin övre del. 51 k är tydligt, trots att det står på ett mycket ojämnt ställe. 54 e är säkert. Som sk vid inskriftens slut tjänstgör samma sk som efter 33 r. — Rhezelius (i Fa 6): **gilok · lit · rita + stin · eftir + sun · sin · fastr + skalti · lit · sysla · meki uel · ok · þorþr · ok · apis**. På teckningen i Fl 1 är runföljden 28–33 riktigt återgiven som **fastar**. — Hadorph och Leitz: **gilok lit × ritan sten eftir × sun · sin · fastar × skalti lit · sysla · merki · uel ok · þorþr · ok · apis**. — C. Säve läser 1862 runföljden 6–12 **lit ritan**; 1863 ändrar han sin läsning till **lit + rita +**; Dybeck: **gilok (×) lit × r . . . a × sten × eftir × sun · sin · fastar ×**. Med vänderunor: **skalti · lit · sysla · merki · uel · ok · þorþr · ok · apis ×**. Dybeck anmärker till sin läsning: »Bautils och Liljegrens *ritan* är orätt. — Männe FASTA och APISR?»

Hadorphs oriktiga läsning av runföljden 9–12 (**ritan** i st. f. **rita +**) har satt spår i diskussionen.

I ett brev till G. Stephens den 19/6 1862 skriver Carl Säve: »Du talar i ett af Dina bref om en infinitiv på *an* på Eskelunda — (icke Ekelunda, som är tryckfel!) stenen . . ., nämln. *ritan*. Jag tror man ej får bygga mycket på ett så enstaka fall. Först kan det vara ristfel (liksom *Osmunrt* för *-muntr* Lilj. 89), och så kan *ritan* här vara acc. sg. masc., en medelform mell. den isl. *ritinn* och den ursprungligare Fornnord. *ritnan*» . . . Några månader senare (20/10 1862) återkommer Säve till frågan: »Den 24 Sept., en kall och stormig dag, reste jag till Bälinge blott för att se, om det på runstenen vid Äskelunda . . . verkligen stode: *lit ritan*. Khuru en del af ordet är afflagnadt, så står det dock tydligt: *lit ritan*. Jag sänder en afritning af det viktiga stället.» Ett år senare rättar emellertid Säve sin läsning. I ett brev till Stephens den 13/9 1863 skriver han: »Du vet, att jag aldrig riktigt trott på riktigheten af slut -n uti infinitivus af *lit + ritan* å Äskelundastenen . . . Jag reste derföre ännu en gång dit, d. 21 Aug., för att göra en ny undersökning. Jag fann då, till min skam, att jagsistlåt mig bedragas af skenet. Der står nl. icke, eller har icke stått, R|T|T, utan der står: R|T|+|T|T; och det, som man (och äfven jag under den långvariga och uti kallt och ruskigt väder, d. 24 Sept. 1862, företagna undersökningen) tagit för slut-T, är intet annat än ett skilje-+ mellan orden. Orsaken till misstaget är, att den stående stammen är ovanligt lång emot tvärarmen i detta kors, och mycket längre, än uti alla andra skiljekors i hela inskriften. Det vill ock synas som att den förste ritaren till figuren i Bautil tvekat, om det skulle vara ett T (n) eller ett + (kors), emedan han sig till minnes, som det tyckes, tecknat ett + utanföre runslingan, hvilket icke finnes å stenen, men hvilket ändock kommit att stå qvar på den tryckta figuren i Bautil. Märk äfven, att intet n eller a förefrigt i hela inskriften har qvisten gående tvärs öfver stafven, utan blott half qvist; således T och T, aldrig T och T. Som jag nu afcalquerat hela stenen, så sänder jag en kopia af det förut misslästa stället. »Vi maa saa lade den Fugl flyve!» — ty så ledsamt det än kan vara att mista en infinitiv på -n, och för mig att hafva gjort ett misstag, så är det dock viktigare, att sanningen kommit i dagen!» — Ännu i S. Ekboas avhandling *Studier över uppkomsten av supinum* (1943) finner man spår av Hadorphs oriktiga läsning **lit ritan**; Äskelundastenenens inskrift anföres nämligen av Ekbo (efter L 151) som ett exempel från runsvenskan på en participialkonstruktion vid verb, som betyda 'låta, åvägbringa, göra'.

Av inskriftens fem personnamn äro *Gillaug* och *Þorðr* vanliga. Det förra, moderns namn, är känt från ytterligare ett 20-tal uppländska inskrifter¹. — Den dödes namn, *Fastarr*, har däremot uppenbarligen varit mycket sällsynt; det är eljest endast känt från U 511. Runföljden 34–39 **skalti** kan knappast åsyfta något annat än ett mansnamn *Skaldi*, eljest endast känt som binamn (*Estæin skaldi*, 1322; se Lind, *Norsksländska personbinamn från medeltiden*, sp. 312). Jfr U 1148. — Inskriftens sista namn, runföljden 65–68 **apis**, bereder svårigheter. Namnet har här med tvekan återgivits som *Adis*, men det bör understrykas, att ett sådant förslag bl. a. förutsätter en ovanlig felristning; man skulle i så fall ha väntat skrivningen **atis**.

Den senare hälften av inskriften är originellt formulerad. Innebörden i uttrycket *let sysla merki vel* är 'lät ombesörja', 'lät göra minnesmärket väl'. Verbet *sysla* här på fornvästnordiskt

¹ Ett hittills okänt belägg på detta kvinnoamn finnes på en nyfunnen runsten vid Billby, S:t Pers sn; namnet skrives där **kilauk** (se S. B. F. Jansson i *Förnvännen* 1955, s. 216 f.).

område betydelsen 'besørge noget, sørge for at noget kan blive gjort, istandbragt' (Fritzner); även i fornsvenskan är denna betydelse hos verbet *sysla* (impf. *syste* < *sysliti*) styrkt. I *UFT* kommenteras ordet på följande sätt: »I denna runskrifts *sysla* (SÜSLA) hafva vi ett gammalt nordiskt uttryck för det begrepp, som plägar uttryckas med de halftyska (*om*)*besörja*, (*om*)*bestyra*, *anordna*.» Om andra jämförbara uttryckssätt se U 919.

E. Brate attribuerar (i *Svenska runristare*) U 1107 till ristaren Gudfast, som namnger sig på U 918 och U 1116. Grunden för attributionen är synnerligen svag. Däremot kunna vissa iögonenfallande likheter framdragas mellan U 1107 och U 919, som står rest vid Blacksta i Jumsils sn (fågelvägen endast en dryg halvmil VNV om U 1107). Blackstastenen är den enda hittills kända runsten, som har signerats av en ristare med namnet *Þorðr*. I likhet med U 1107 är sista satsen på U 919 ristad med vänderunor: **þorþr : hiok · runar · þisar · ual**. Vidare kunna anföras överensstämmelser i ordval och skrivningar (*rita sten*, *ok*, *eftia*) och runformer (*n* med ensidig bst, *þ* med bst som upptill utgår från ramlinjen osv.). Olikheter mellan de båda ristningarna förekomma emellertid, varför frågan om *Þorðr* också har ristat den osignerade U 1107 icke säkert kan avgöras. U 1107 är icke ristad av någon framstående runmästare; linjeföringen är klumpig och osäker, och som helhet gör ornamentiken ett slappt, nästan virrigt intryck. Ristningen är avgjort obehändigare än U 919.

U 1107 är troligen rest av föräldrarna (*Skaldi* och *Gillaug*) efter en av deras söner (*Fastarr*). Det är då sannolikt, att *Þorðr* har varit en broder till den döde. Intet hindrar, att denne *Þorðr* är identisk med den man, som har signerat U 919.

1108. Skuttunge kyrka.

Litteratur: B 483, L 173. J. Bureus, Fa 6 s. 63 n:r 86 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 325, Fa 1 s. 74, Fa 13 s. 250, 287; J. Rhezelius, Fl 1 n:r 50; Ransakningarna 1667–84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 41; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 127, 225; Skuttunge Handlings Book (O N:o 1, ULA), s. 59; UFT h. 5 (1876), s. 62; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1942 (ATA), Skrivelse till Riksantikvarieämbetet den 10/9 1954 (ATA).

Avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fl 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 483).

Den sedan 1700-talet försvunna runstenen låg enligt Bureus »I Skuttunge Kyrkedörr (Fa 6); Fa 5: »Skuttunge S.»; »Kyrkedör». Ovan teckningen i Fl 1 finnes följande platsuppgift: »Skuttunge Sochn Vthi Wåkenhus dören ligger Denna.» Enligt Ransakningarna 1667–84 låg »J wapnhuuss döhren . . . en stehn påskrifwen»; på träsnittet i Peringskiölds Monumenta finnes bläckanteckningen »Skuttunge Wapenhus Dör» (B 483: »Vapnhus dör»; L 173: »Vapenhusdörren»). O. Celsius, som undersökte inskriften den 12 juni 1728 (»4 dag Pingst 1728»), anger platsen vara i »Skuttunge Kyrkia i ingången i Wapnhuset». Celsius anmärker, att ett stycke av stenens övre del var »betäckt af dörrpelaren» samt att slutet av inskriften, som stod nedtill till höger på stenen, var »bortnött». Han tillägger: »Skiön ritning.» I Skuttunge Handlings Book omtalas stenen: »Uti ingången, eller midt uti dören till wapnhuset, är en Runsten lagd, hwars påskrift går till en del under högra Pelaren.» Detta är såvitt bekant de senaste uppgifterna om U 1108. Stenen söktes förgäves vid runinskriftsinventeringen 1942. I januari 1955 gjordes ytterligare ett försök att finna runstenen, vars inskrift, på grund av att stenens övre del hade varit dold, var ofullständigt känd av granskarna. Golvet bröts upp och det ursprungliga golvet frilades på den plats, där dörren mellan vapenhuset och kyrkan ansågs ha befunnit sig. Det visade sig, att omfattningarna voro borthuggna och att man med stora stenar hade murat igen ingången. Om runstenen sålunda har haft sin plats som tröskelsten i dörren mellan vapenhuset och kyrkan — och icke i den dörr som ledde från kyrkogården